

מחסור במורים – דוח ביניים:

ממצאים מרכזיים מתוך סקר מרכז המחקר והמידע של הכנסת – יולי
2022

כתיבה: אתי וייסבלאי | אישור: יובל וורגן
תאריך: י"ח באב תשפ"ב, 15 באוגוסט 2022

סקירה

תוכן עניינים

1.....	תמצית.....	
3.....	מחסור במורים – רקע ונתונים מרכזיים.....	1.
5.....	נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.....	1.1
8.....	מיפוי משרד החינוך.....	1.2
11.....	מחסור במורים לפי דיווחי מנהלים - ממצאים מתוך סקר מחסור במורים והשלכותיו, יולי 2022.....	2.
11.....	נתוני רקע.....	2.1
12.....	היקף המחסור במורים לקראת שנת הלימודים תשפ"ג.....	2.2
16.....	גודל המחסור בהשוואה לשנים קודמות.....	2.3
17.....	השלכות על פתיחת שנת הלימודים.....	2.4
20.....	נספח: נתוני רקע על בתי הספר המשיבים לשאלוני ממ"מ, יולי 2022.....	

תמצית

מחסור במורים ובמורות הוא אחד האתגרים הגדולים שעומדים בפני מערכת החינוך ויש לו השפעה מכרעת על איכות המורים וההוראה, על טיב הלמידה בבתי הספר ועל הישגי תלמידים. אף כי סוגייה זאת מלווה את מערכת החינוך מזה זמן ארוך מאוד, בשבועות האחרונים עולות טענות על מחסור אקוטי במורים שעשוי לפגוע בפתיחת שנת הלימודים הבאה. מנגד יש הטוענים כי מצב מערכת החינוך בהקשר זה טוב יותר משנים קודמות והיא איננה מתמודדת עם בעיה כוללת אלא עם מחסור נקודתי.

על רקע זה ולבקשת חה"כ עופר כסיף סוקר מרכז המחקר והמידע של הכנסת את הסוגייה. לצורך כך פנינו באמצעות משרד החינוך למנהלי בתי הספר בשאלונים אודות מחסור במורים והשלכות המחסור על פתיחת שנת הלימודים תשפ"ג (ספטמבר 2022) והלימודים במהלכה, על השאלונים ענו כ-600 מנהלי בתי ספר בשלבי חינוך, מגזרים וסוגי חינוך שונים.

במסמך זה יוצגו ממצאים מרכזיים מתוך הסקר המלמדים על שיעור בתי הספר שדיווחו על מחסור במורים לקראת פתיחת שנת הלימודים, גודל המחסור והשלכותיו על פתיחת שנת הלימודים. כן יוצג רקע ונתונים ממקורות נוספים בנושא זה. חשוב להדגיש כי הנתונים מתוך סקר מרכז המחקר והמידע של מייצגים תמונת מצב הנכונה לנקודת זמן מסויימת ומבוססים על תשובות מנהלים שבחרו לענות לשאלון בלבד.

בין הממצאים המרכזיים במסמך:

- ❖ נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה המפרסמת דרך קבע נתונים על היבטים שונים בנושא ההכשרה להוראה ועובדי הוראה מאפשרים לעמוד על מגמות בנושא ההיצע והביקוש למורים, ובהן:
 - מאז שנת 2018 ניכרת ירידה במספר הבוגרים בכלל המסלולים להכשרה להוראה ובשנת 2021 היה מספר הבוגרים הנמוך ביותר מאז שנת 2016 – כ-9,750 בוגרים בכלל המסלולים (תרשים 1);
 - ככלל מספר המורים החדשים במערכת החינוך גדול ממספר המורים הפורשים. בשנים האחרונות ניתן להבחין במגמה מסויימת של עלייה בשיעור המורים הפורשים ובמקביל ירידה בחלקם של המורים החדשים, במיוחד בחינוך הערבי (תרשים 2);
 - אחוז הגידול במספר המורים במערכת החינוך ובמספר המשרות המלאות גבוה מאחוז הגידול במספר התלמידים. בהתאם לכך מספר התלמידים הממוצע למורה ולמשרת הוראה ירד במידה ניכרת בין שנת 2000 ל-2021 כמעט בכל שלבי ומגזרי החינוך.
- ❖ משרד החינוך פרסם ביולי 2022 נתונים על מחסור במורים בחינוך העברי הממלכתי והממ"ד מתוך מיפוי שערך לראשונה בבתי ספר באמצעות מחוזות משרד החינוך. במיפוי משרד החינוך נמצא, בין היתר, מחסור של 1,495 מחנכי כיתות בחינוך היסודי, 1,103 עובדי הוראה בחינוך המיוחד, 871 מורים לאנגלית ו-352 מורים למתמטיקה. רוב משרות ההוראה שדווח כי אינן מאויישות בשל מחסור בעובדי הוראה הן במחוזות תל-אביב והמרכז. עם זאת, נתוני המשרד אינם מאפשרים לעמוד על היקף המחסור ביחס לכל בית ספר והמקצועות הנלמדים בו.

- ❖ ביולי 2022 פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת למנהלי בתי הספר בשאלונים לגבי מחסור במורים בבית הספר. השאלונים נשלחו לכ-4,000 מנהלים ונתקבלו 583 תשובות בסה"כ המייצגות בתי ספר ממגזרים, שלבי חינוך וסוגי חינוך שונים.
- ❖ בין הממצאים המרכזיים העולים מדיווחי המנהלים שהשיבו על הסקר:
 - בלמעלה מ-85% מבתי הספר בחינוך העברי ובחלק גדול מבתי הספר בחינוך הערבי, שמנהליהם השיבו לסקר, דווח על מחסור במורים לקראת שנת הלימודים תשפ"ג (תרשים 4);
 - במחוזות תל-אביב והמרכז שיעורים גבוהים ביותר של בתי ספר בחינוך העברי שדיווחו על מחסור במורים (96% מבתי הספר במחוז תל-אביב ו-94% מבתי הספר במחוז המרכז). במחוזות חיפה, ירושלים והצפון שיעורים נמוכים יותר (תרשים 6);
 - בבתי ספר שבהם לומדת אוכלוסייה ברמת חברתית-כלכלית גבוהה דווח יותר על מחסור במורים ביחס לבתי ספר בהם לומדים תלמידים מאוכלוסייה ברמה חברתית-כלכלית נמוכה (תרשים 7);
 - בחלק גדול מבתי הספר שדיווחו על מחסור במורים, במיוחד בחינוך הערבי ובחינוך העל-יסודי חסרים פחות מ-10% מן המורים. עם זאת, בחינוך העברי בכלל ובחינוך היסודי בפרט בכ-40% מבתי הספר חסרים בין 10%-ל-25% מן המורים בבית הספר (תרשים 8);
 - כ-77.5% מן המנהלים העריכו כי המחסור השנה גדול או גדול במידה ניכרת משנים קודמות ורק מנהלים בודדים חשבו כי המחסור הצטמצם ביחס לשנים קודמות (תרשים 9);
 - מבחינת התמודדות בתי הספר עם המחסור במורים וקושי בגיוס מורים לקראת שנת הלימודים הבאה עולה כי רוב מנהלי בתי הספר דיווחו על שימוש באסטרטגיות וכלים מינהליים שיש להם השלכות שליליות על הלמידה ובהן: שיבוץ מורים ללא הכשרה מתאימה להוראה בכיתה (58% מהמשיבים); גיוס מורים בפרופיל שאינו מתאים לבית הספר (52% מהמשיבים) והטלת תפקידים נוספים על מורים וחברי הנהלה (כולל שיבוץ מחנכת אחת לשתי כיתות) (51% מן המשיבים). אסטרטגיות אחרות, בהן ויתור על הוראת מקצועות, צמצום בפעילויות ובפרוייקטים של בית הספר שאינם הוראה והגדלת כיתות נפוצות פחות אך עדיין מצויות בבתי ספר רבים (תרשים 11).
- ❖ **הנתונים ממקורות שונים שהוצגו במסמך זה מעידים על פער בין הנתונים הנאספים באופן רציף וסדיר על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שאינם מעידים כאמור על מחסור מערכתי במורים לקראת פתיחת שנת הלימודים תשפ"ג, לבין הממצאים העולים מן השטח, לרבות באמצעות מיפוי משרד החינוך והשאלונים שהופנו למנהלים על ידינו, ולפיהם בתי ספר רבים מדווחים על מחסור במורים במקצועות לימוד שונים. נראה כי לצורך גיבוש מדיניות מבוססת מידע בנושא תכנון כוח האדם בהוראה, נדרש מעקב ואיסוף מידע שיטתי אשר יוכל לתת מענה לפער זה.**

1. מחסור במורים - רקע ונתונים מרכזיים

סוגיית המחסור במורים ומורות והדיון הציבורי סביבה מלווה את מערכת החינוך מזה זמן ארוך מאוד. בין השאר נדון הנושא בהרחבה בדוחות שונים של מבקר המדינה,¹ בוועדות ובצוותים מקצועיים של משרד החינוך,² במסמכי מרכז המחקר והמידע של הכנסת³ ובמסגרת מחקרים של מומחים בתוך האקדמיה ומחוץ לה.⁴

הגורמים השונים שעסקו בנושא זה הבחינו בין ההיבטים והמשמעויות השונות של מחסור במורים לרבות הבחנה בין מחסור כמותי למחסור איכותי במורים, ובין מחסור מקומי ובמקצועות מסויימים למחסור כולל ועמדו על הגורמים למחסור בהם גורמי מקרו המשפיעים על הביקוש וההיצע הכוללים למורים כולל שינויים במעמד המורים, ירידה באטרקטיביות של מקצוע ההוראה ונשירה של מורים ממערכת החינוך וגורמי מיקרו הפועלים בתוך הארגונים ומשפיעים על הצורך במורים ברמת בית הספר. כן נדונו במפורט ההשלכות החמורות של מחסור במורים על ההוראה בבית הספר ובהן:

- פגיעה באיכות ההוראה לרבות פגיעה באקלים הלימודי ושיבושים ברצף הלמידה;
- פגיעה בהישגי התלמידים;
- הכבדה על בית הספר ועל התנהלותו התקינה בהיבטים שונים;
- בעיות משמעות של התלמידים;
- אי-עמידה של בית הספר ביעדי משרד החינוך, בלוחות הזמנים ובהספקים הנדרשים
- חוסר שביעות רצון של הורים מבית הספר ופגיעה בקשר עמם.⁵

במסגרת הדיון הציבורי בישראל בנושא המחסור במורים קיימת מחלוקת בדבר סוג המחסור במורים והיקפו והסיבות לו וכפועל יוצא מכך, בדבר המדיניות שיש לנקוט בכדי להתמודד בצורה הטובה ביותר עם המחסור. מחלוקת זאת הקצינה לאחרונה לקראת פתיחת שנת הלימודים תשפ"ג (ספטמבר 2022).

¹ מבקר המדינה, [היבטים בניהול כוח האדם בהוראה במערכת החינוך](#), דוח שנתי 63, מאי 2013; מבקר המדינה, [כוח אדם בהוראה - תכנון, הכשרה והשמה](#), דוח שנתי 69, מאי 2019;

² מי ילמד כשחסרים מורים? בחינה של שלוש דרכים להתמודדות עם מחסור במורים, צוות המומחים לנושא "מי ילמד כשחסרים מורים" בעריכת רוחמה אבן, אהד לסלוי, היזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 2010.

³ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [טענות בדבר מחסור במורים בישראל](#), כתיבה: יובל וורגן, פברואר 2007; מחסור במורים במערכת החינוך, כתיבה: יובל וורגן ואיתי פידלמן, אוגוסט 2008; [מחסור במורים - מסמך עדכון](#), כתיבה: ראדה חסייסי, מרץ 2013.

⁴ ראו בין השאר: נחום בלס, אינדיקטורים הנוגעים לנושא מורים והוראה במערכות החינוך, סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת אינדיקטורים, היזמה למחקר יישומי בחינוך, 2008; סמדר דוניצה-שמידט, רות זוזובסקי, ביקוש והיצע של מורים במערכת החינוך: נקודת המבט הבית-ספרית, דפים - כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך, 59, 2015, עמ' 142-175 וכן פרופ' יואב בנימיני ופרופ' עמי וולנסקי, הצעה לשינויים במדיניות מורים לאור נתוני השנים האחרונות, אוגוסט 2022.

⁵ סמדר דוניצה-שמידט, רות זוזובסקי, ביקוש והיצע של מורים במערכת החינוך: נקודת המבט הבית-ספרית, דפים - כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך, 59, 2015, עמ' 142-175.

מחד עולות טענות מצד גורמים הפעילים בשטח, לרבות ארגוני מורים ומנהלים, על מחסור חריף בצוותי הוראה שמחמיר יותר ויותר מדי שנה והגיע לכדי משבר של ממש לקראת שנת הלימודים הבאה. המחזיקים בעמדה זאת רואים את תופעת המחסור כחלק מהשלכות משבר הקורונה שהביא להעצמה ניכרת של הקשיים שמתמודדת עמם מערכת החינוך.⁶ אחרים טוענים כי הנתונים אינם מצביעים על מחסור כללי ויוצא דופן במורים לקראת שנת הלימודים תשפ"ג וקובעים כי המחסור שקיים הוא מחסור נקודתי באזורים ובמקצועות מסויימים ובשל כך נדרשים פתרונות מתאימים להתמודדות עם מצב זה.⁷

בעוד לאורך שנים עמדת משרד החינוך בסוגיית הפערים בין ביקוש להיצע של מורים הייתה כי מצויים חסרים במקצועות מסויימים בלבד: מדעים, אנגלית ומתמטיקה.⁸ לאחרונה שינה המשרד את עמדתו והודיע כי מערכת החינוך מתמודדת עם משבר חמור בכוח אדם שהתעצם בשנים האחרונות ומסכן את עתידה של מערכת החינוך. לדברי שרת החינוך בהקשר זה: "המשבר אינו נקודתי, או במקצועות בודדים, אלא מקיף ועמוק בכלל המקצועות במערכת".⁹

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפרסמת באופן סדיר ורציף נתונים הקשורים בהיבטים רבים של הביקוש וההיצע למורים במערכת החינוך. בנוסף על רקע המשבר הנוכחי כאמור פרסם משרד החינוך נתונים על מחסור במורים מתוך מיפוי שערך בחודשים האחרונים. אף כי נתונים אלה תורמים תרומה חשובה לדיון הציבורי ומאפשרים לעמוד על היבטים שונים של הסוגיה ובפרט על מגמות לאורך זמן בתחום זה הם אינם מעניקים תמונה עדכנית וברורה של המצב בפועל בבתי הספר לקראת פתיחת שנת הלימודים הבאה.

מסיבה זאת, יזם מרכז המחקר והמידע של הכנסת כחלק מסקירה מקיפה של סוגיית המחסור במורים פנייה לכלל מנהלי בתי הספר בשאלון על מצב המחסור במורים בבית הספר ועל השלכותיו לקראת שנת הלימודים הבאה. להלן יוצגו ממצאים מרכזיים מתוך תשובות המנהלים לשאלון מרכז המחקר והמידע לצד נתונים נוספים על מחסור במורים שהתפרסמו על ידי משרד החינוך והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ממצאים מפורטים יותר מתוך תשובות המנהלים וכן מידע על פעילות ומדיניות משרד החינוך בנושא המחסור במורים יתפרסמו בהמשך במסמך נפרד.

⁶ ראו בין השאר בתוך: ועדת החינוך התרבות והספורט של הכנסת, [מודל השכר של מורים וגננות ומחסור במורים](#), דיון הוועדה ב-31 במאי 2022.

⁷ ראו בין השאר: נחום בלס, "[האם יש מחסור במורים](#)" בתוך מרכז טאוב, דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2021, דצמבר 2021 וכן: ד"ר יצחק קליין, פורום קהלת למדיניות, הסכם השכר עם הסתדרות המורים, מצגת לוועדת החינוך של הכנסת, 31 במאי 2022.

⁸ למשל עמדת משרד החינוך בתוך דוח מבקר המדינה, [כוח אדם בהוראה – תכנון, הכשרה והשמה](#), דוח שנתי 1969, מאי 2019, עמ' 961.

⁹ משרד החינוך, "קרוב ל-6,000 מורים וגננות חסרים במערכת החינוך", הודעה לעיתונות, 24 ביולי 2022.

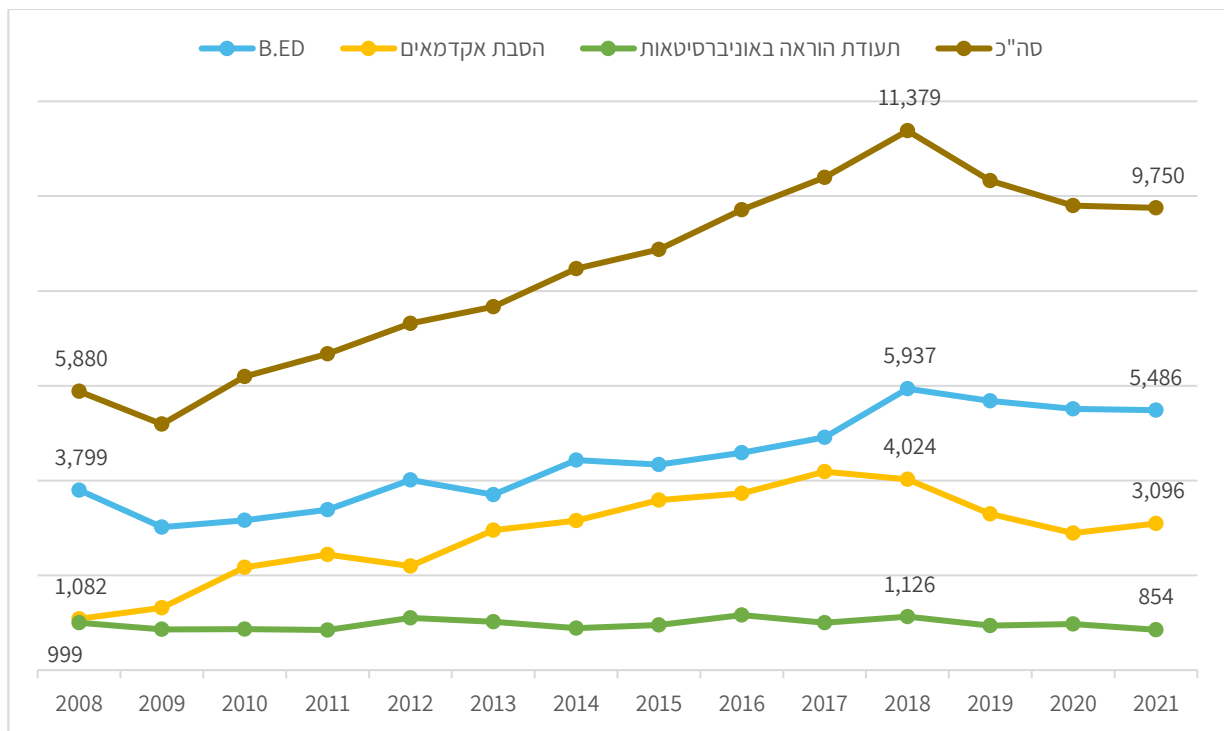
1.1 נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אוספת באופן סדיר ורציף נתונים על סטודנטים ובוגרים בהוראה ועל עובדי הוראה. נתונים אלה מאפשרים בחינת מגמות לאורך זמן בסוגיית המחסור במורים. להלן נציג שלושה תרשימים מרכזיים בהקשר זה.

בוגרי לימודי הוראה

בסך הכל מסיימים את ההכשרה להוראה כ-10,000 בוגרים מדי שנה. מעט יותר ממחציתם בוגרי תואר ראשון בהוראה (B.Ed) במכללות האקדמיות לחינוך.¹⁰ לאחר עלייה רציפה במספר הבוגרים במוסדות להכשרת מורים שהגיעה לשיא בשנת 2018 ניכרת בשנים האחרונות ירידה במספר הבוגרים בכל המסלולים שבאה לידי ביטוי במספר הכללי של הבוגרים שנמצא כיום ברמה נמוכה ביחס לחמש השנים האחרונות.¹¹

תרשים 1: בוגרי הכשרה להוראה, תשס"ח-תשפ"א

¹⁰ הכשרת מורים בישראל מתבצעת בשלושה מסלולים מרכזיים: תואר ראשון המשולב עם תעודת הוראה (B.Ed) במכללות האקדמיות לחינוך, תעודת הוראה באוניברסיטאות לסטודנטים בשנה השלישית לתואר או לבוגרי תואר ראשון ותעודת הוראה לאקדמאים במכללות האקדמיות לחינוך. כן ניתן בשנים האחרונות ללמוד תואר שני בהוראה במסגרת לימודים אינטגרטיביים עם תעודת הוראה (M.Teach).

¹¹ לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, [מקבלי תארים ממוסדות להשכלה גבוהה, תשס"ח-תש"ף \(2019/20-2007/8\)](#), לוח 3.26: מקבלי תארים ממכללות אקדמיות לחינוך, לפי תואר, מסלול לימודים ותחום התמחות. נתוני תשפ"א וכן נתונים על מקבלי תואר M.Teach, מתוך לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, תחום השכלה גבוהה ומדע, קובץ נתונים B.Ed ו-M.Teach נתקבל ב-6 ביולי 2022. נתונים על בוגרי תכניות להסבת אקדמאים להוראה מתוך: שנתון סטטיסטי לישראל 2021, [לוח 4.53: מסיימי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה במכללות אקדמיות לחינוך וכנסים להוראה \(מעקב עד 2019\) לפי תכונות נבחרות](#). נתוני תואר B.Ed מתייחסים לבוגרי לימודים סדירים בלבד, בנתונים לא נכללו בוגרי תואר B.Ed במכללה האקדמית אחווה. החל משנת 2016 נכללים בסכום הכולל של הבוגרים נתונים שנאספו על ידי הלמ"ס על בוגרי תואר M.Teach (כ-300 מדי שנה).

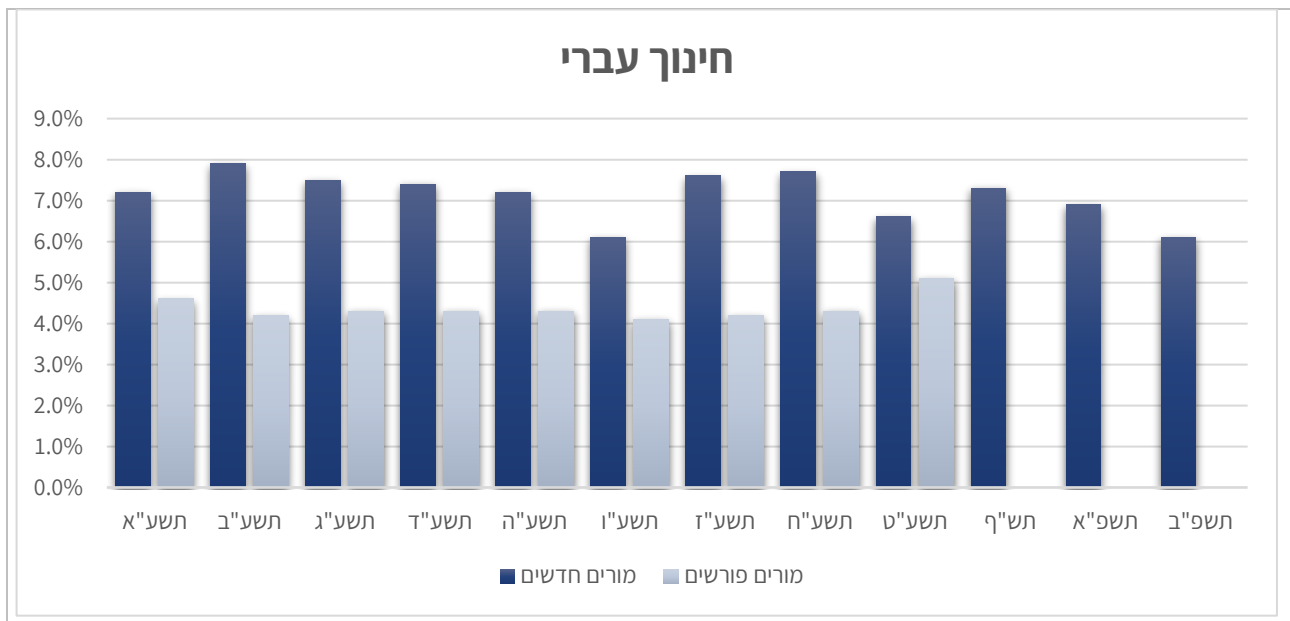
מורים חדשים במערכת החינוך ועזיבה של מורים את מערכת החינוך

נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מלמדים כי מספר המורים החדשים במערכת החינוך גדול ממספר הפורשים: בכל שנה נכנסים למערכת החינוך למעלה מ-10,000 מורים חדשים וסביב 8,000 מורים עוזבים את מערכת החינוך.¹²

יחד עם זאת, בשנים האחרונות ניתן להבחין במגמה מסויימת של עלייה במספר המורים הפורשים ובחלקם מכלל המורים במערכת החינוך וירידה במספר המורים החדשים ובחלקם מכלל המורים במערכת החינוך, זאת במיוחד בחינוך הערבי. נציין כי הלמ"ס מגדיר עזיבה לצמיתות של מערכת החינוך לאחר שלוש שנים של היעדרות ממצבת המורים כך שהנתונים האחרונים שבידיו בעניין פרישה של מורים הם לשנת הלימודים תשע"ט (2018/19).

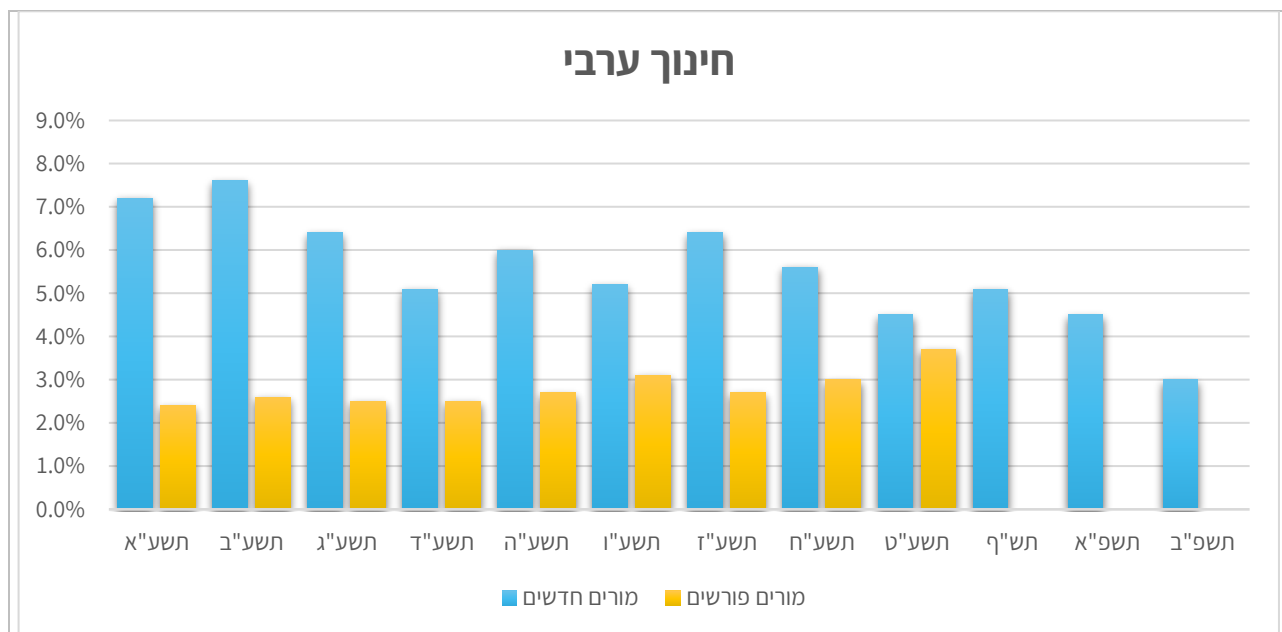
בתרשימים שלהלן מוצגים נתונים על שיעור המורים החדשים ושיעור המורים הפורשים מתוך כלל המורים במערכת החינוך תוך הבחנה בין החינוך העברי לערבי.¹³

תרשים 2: שיעור מורים חדשים ופורשים לפי מגזר, תשע"א (2010/11) - תשפ"ב (2021/22)

¹² לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, [עובדי הוראה במערכת החינוך תשפ"ב \(2021/22\)](#), הודעה לעיתונות, 15 במרץ 2022.

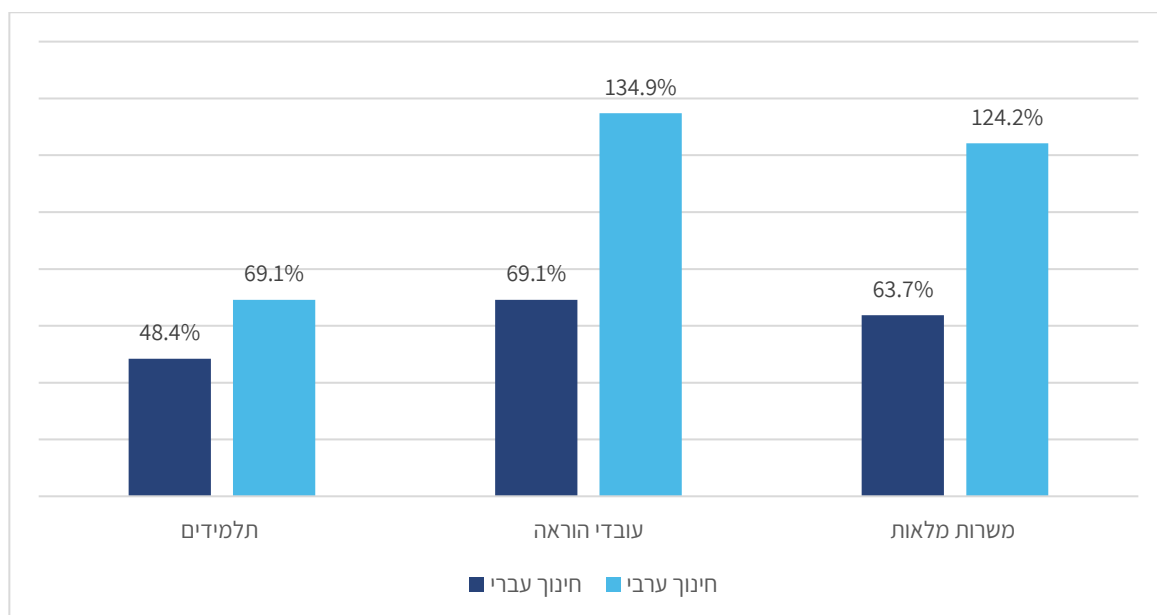
¹³ לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, [עובדי הוראה במערכת החינוך](#), הודעות לעיתונות, תש"ף-תשפ"ב.

מספר המורים במערכת החינוך ביחס למספר התלמידים

מדד נוסף שניתן להתייחס אליו הוא היחס בין מספר התלמידים במערכת החינוך למספר המורים. התבוננות בנתון זה מלמדת כי שיעור הגידול במספר המורים במערכת החינוך ובמספר המשרות המלאות במערכת היה גבוה משיעור הגידול במספר התלמידים. מגמה זאת קיימת בחינוך העברי וביתר שאת בחינוך הערבי, כפי שמוצג בתרשים הבא¹⁴:

תרשים 3: שיעור גידול במספר תלמידים, עובדי הוראה ומשרות מלאות במערכת החינוך לפי מגזר, תש"ס (1999/00)-תשפ"ב (2021/22)

¹⁴ לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, [עובדי הוראה במערכת החינוך תשפ"ב \(2021/22\)](#), הודעה לעיתונות, 15 במרץ 2022, [לוח 4.42: שווה ערך משרות מלאות במערכת החינוך לפי דרג חינוך, פיקוח ומחוז](#), שנתון סטטיסטי 2021, אוגוסט 2021. נתוני תלמידים מתוך אתר משרד החינוך, [במבט רחב – מספרים על החינוך](#), כניסה ב-24 ביוני 2022.

כתוצאה מכך, מספר התלמידים הממוצע למורה ולמשרת הוראה ירד במידה ניכרת בין שנת 2000 ל-2021 כמעט בכל שלבי החינוך ומגזרי החינוך השונים (מלבד בחטיבה העליונה בחינוך החרדי), כפי שעולה מן הפירוט בטבלה הבאה¹⁵:

טבלה 1: ממוצע תלמידים למורה ולמשרת מלאה, לפי שלב חינוך: תש"ס (1999/00) ותשפ"א (2020/21)

ממוצע תלמידים למשרת מלאה		ממוצע תלמידים למורה		
תשפ"א (2020/21)	תש"ס (1999/00)	תשפ"א (2020/21)	תש"ס (1999/00)	
12.8	16.6	10.9	12.7	יסודי
12.8	15.9	10.8	12.4	ממלכתי עברי
12.2	13.8	9.9	10.1	ממלכתי דתי
13.3	20.4	12.1	13.6	חרדי
13	18.9	11.1	15.7	ערבי
10.7	13.6	7.5	11.4	חטיבת ביניים
10.9	14.2	7.5	12.0	ממלכתי עברי
9.4	10.8	5.6	8.4	ממלכתי-דתי
11.2	14.7	9.5	12.4	ערבי
11	11.5	8.4	9	חטיבה עליונה
9.5	11.3	7.3	8.6	ממלכתי עברי
8.0	9.6	5.3	7.0	ממלכתי-דתי
20.6	13.9	14.5	11.4	חרדי
11.4	12.8	10	12.3	ערבי

1.2 מיפוי משרד החינוך

ב-24 ביולי 2022 פרסם משרד החינוך נתונים על מחסור במורים. בהודעה לתקשורת שליוותה את הפרסום נכתב כי: "נתונים אלו נאספו לראשונה, לאור הנחיית שרת החינוך, ד"ר יפעת שאשא ביטון, ובמסגרת הצורך בגיבוש תכנית לאומית אסטרטגית להתמודדות עם המחסור והשבחת איכות ההוראה"¹⁶.

על פי תשובת משרד החינוך לפנייתנו, המיפוי התבצע בחודש יולי 2022 בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי בלבד באמצעות מחוזות משרד החינוך. במסגרת המיפוי פנו נציגי מינהל עובדי הוראה לרפרנטים יעודיים בכל מחוז אשר נתבקשו להעביר נתונים על המחסור במורים לאיש תקני הוראה קיימים במוסדות החינוך במחוז באמצעות טופס דיווח אחיד שהגדיר מקצועות במחסור. איסוף המידע בפועל נעשה על ידי מפקחי בתי הספר בכל מחוז שעומדים

¹⁵ לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, [עובדי הוראה במערכת החינוך תשפ"ב \(2021/22\)](#), הודעה לעיתונות, 15 במרץ 2022. כולל חינוך מיוחד

לא כולל מוסדות פטור ותרבותי ייחודי בחינוך החרדי

¹⁶ משרד החינוך, קרוב ל-6,000 מורים וגננות חסרים במערכת החינוך, הודעה לעיתונות, 24 ביולי 2022.

בקשר ישיר עם בתי הספר ומדווחים באופן שוטף על מחסור במורים. מינהל עובדי הוראה ריכז וסיכם את הנתונים מכלל המחוזות.¹⁷

למיפוי שנערך לראשונה על ידי משרד החינוך ולפרסום הנתונים מתוכו חשיבות רבה במסגרת גיבוש מדיניות המשרד לטיפול במחסור במורים והוצאתה לפועל, עם זאת יש קושי בשימוש בנתונים אלה לקבלת תמונת מצב על המחסור במורים בבתי ספר עצמם.

ראשית, מכיוון שמדובר בנתונים שמשרד החינוך מפרסם כאמור לראשונה לא ניתן לעמוד לפיהם על מגמות לאורך זמן ועל מצב המחסור במורים השנה ביחס לשנים קודמות. כמו כן, הם אינם מספקים מידע על היקף המחסור וחומרתו בבתי הספר בהתייחס למספר המורים בכל בית ספר ולמקצועות הנלמדים בו. יתר על כן, אף כי המשרד הבהיר כי נציגי המחוזות נתבקשו לדווח באופן אחיד על המחסור במורים בכל אחד מן המחוזות, צוין כי הם פעלו במתודולוגיות שונות של איסוף נתונים לצורך ביצוע המיפוי.¹⁸

עוד נוסיף כי במידע שמסר לנו משרד החינוך במענה לפנייתנו בנושא זה נכתב כי המחוזות מנהלים מעקב קבוע ושוטף על מצבת המורים במסגרות החינוך בכל אחד מן המחוזות במועדים קבועים בסמוך לפתיחת שנת הלימודים ובמהלכה. זאת במטרה לקבל את תמונת החוסר פר מקצוע בטווח המידי וללמוד על מגמות בטווח הארוך. למרות שנתבקש המשרד לא העביר למרכז המחקר והמידע של הכנסת נתונים מתוך מעקב זה.¹⁹ נדגיש כי מעקב ואיסוף מידע שיטתי נדרש לצורך גיבוש מדיניות מבוססת מידע בנושא תכנון כוח האדם בהוראה.²⁰

משרד החינוך פרסם סיכום של הנתונים שאסף ולפיהם **בסה"כ חסרים בחינוך העברי הממלכתי והממ"ד 5,671 עובדי הוראה, בהם 117 גננות, 2,351 מורים בחינוך היסודי, 855 מורים בחטיבות הביניים, 1,245 מורים בחטיבה העליונה ו-1,103 מורים בחינוך המיוחד.**²¹

מבחינת הנתונים שהעביר משרד החינוך למרכז המחקר והמידע של הכנסת לפי מקצוע ההוראה עולה כי במועד המיפוי **לא היו מאויישות לקראת שנת הלימודים הבאה**²²:

- 1,495 משרות מחנכי כיתות (בחינוך היסודי ובחינוך ההתיישבותי בלבד);

- 871 משרות של מורים לאנגלית;

¹⁷ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא מידע ונתונים על מחסור במורים ופעילות משרד החינוך להתמודדות עם מצב זה, נתקבל באמצעות ורד מנשה, לשכת מנכ"לית משרד החינוך, 8 באוגוסט 2022

¹⁸ משרד החינוך, נתוני מיפוי מחסור במורים – יולי 2022, התקבל מאמצעות ורד מנשה, לשכת מנכ"לית משרד החינוך, 14 באוגוסט 2022.

¹⁹ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא מידע ונתונים על מחסור במורים ופעילות משרד החינוך להתמודדות עם מצב זה, נתקבל באמצעות ורד מנשה, לשכת מנכ"לית משרד החינוך, 8 באוגוסט 2022.

²⁰ מבקר המדינה, **כוח אדם בהוראה – תכנון, הכשרה והשמה**, דוח שנתי 69ב, מאי 2019.

²¹ משרד החינוך, קרוב ל-6,000 מורים וגננות חסרים במערכת החינוך, הודעה לעיתונות, 24 ביולי 2022.

²² בנוסף 838 משרות הוראה שאינן מאויישות במקצועות אחרים בהן: חינוך קדם-יסודי, אומנות, ספרות, תנ"ך, אזרחות, גיאוגרפיה, מוזיקה ועוד.

- 1,103 משרות של מורים לחינוך מיוחד (כולל בחינוך הקדם-יסודי);
 - 683 משרות של מורים למדעים (כולל פיזיקה, ביולוגיה, כימיה ומדעי המחשב בחטיבה העליונה);
 - 352 משרות של מורים למתמטיקה;
 - 329 משרות של מורים ללשון עברית;
- נדגיש כי אף שהמשרד מונה ומסכם את משרות ההוראה שאינן מאוישות כפי שנמסרו לו על ידי המחוזות, אפשר כי בעת גיוס עובדי הוראה לאיוש המשרה החסרה מורה אחד ימלא כמה תפקידים (למשל מורה מקצועי וחינוך כיתה או מורה לשני מקצועות קרובים).
- ניתן ללמוד מנתוני משרד החינוך כי המחסור מתרכז במחוזות תל-אביב, המרכז ובחינוך ההתיישבותי, זאת במיוחד בכל הנוגע למחנכי כיתות ומורים בחינוך המיוחד. על פי הנתונים:
- מבין 1,495 משרות ההוראה של מחנכי הכיתות שאינן מאוישות, כ-68% הן במחוזות תל-אביב והמרכז ו-13% נוספים בחינוך ההתיישבותי;
 - מבין 1,103 משרות ההוראה שאינן מאוישות בחינוך המיוחד 74% במחוזות תל-אביב והמרכז ו-14% בחינוך ההתיישבותי;
 - מבין 871 משרות ההוראה שאינן מאוישות של מורים לאנגלית: 53% במחוזות תל-אביב והמרכז, 16% בחינוך ההתיישבותי, 11% במחוז דרום ו-10% במחוז חיפה.
- פירוט הנתונים על פיזור משרות ההוראה שאינן מאוישות במקצועות השונים בין המחוזות בטבלה הבאה²³:

טבלה 2: משרות ההוראה שאינן מאוישות במקצועות נבחרים לפי מחוז, מיפוי משרד החינוך, יולי 2022

מחוז	מחנכי כיתה	אנגלית	מתמטיקה	לשון עברית	מדעים	חינוך מיוחד
תל אביב	37%	28%	20%	28%	32%	36%
מרכז	31%	24%	23%	26%	26%	37%
התיישבותי	13%	16%	30%	29%	20%	14%
דרום	6%	11%	10%	5%	6%	2%
חיפה	4%	10%	7%	8%	9%	7%
ירושלים	4%	2%	3%	1%	2%	1%
מנח"י (ירושלים)	2%	4%	2%	0%	2%	2%
צפון	2%	4%	4%	2%	2%	0%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

²³ משרד החינוך, נתוני מיפוי מחסור במורים – יולי 2022, התקבל מאמצעות ורד מנשה, לשכת מנכ"לית משרד החינוך, 14 באוגוסט 2022.

2. מחסור במורים לפי דיווחי מנהלים - ממצאים מתוך סקר מחסור במורים והשלכותיו, יולי 2022

כפי שראינו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד החינוך אוספים נתונים המציגים מידע בהיבטים שונים של הקשורים בתופעת המחסור במורים. עם זאת, אין בידי אף גורם תמונת מצב עדכנית ומקיפה בנושא זה המאפשרת לעמוד על היקף המחסור הקיים לקראת שנת הלימודים תשפ"ג, על השלכותיו ועל חומרתו ביחס לשנים קודמות.

יתר על כן, בעוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מעידים ככלל כי אין כיום מצב אקוטי של מחסור (למרות מגמות המצביעות על קושי מסתמן לעמוד בביקוש עתידי למורים), נתוני משרד החינוך וכן גורמים הפעילים בשטח מעידים על מחסור ניכר במורים כבר כיום.

על רקע פערים אלו ולצורך כתיבת המסמך פנה מרכז המחקר באמצעות משרד החינוך בשאלונים לכלל מנהלי בית הספר על מנת לקבל מהם מידע על המחסור במורים בבית הספר והשלכותיו על ההוראה בשנת הלימודים הבאה. השאלונים נשלחו לכ-4,000 מנהלי בתי ספר בכלל המגזרים ובמסגרתם נתקבלו 615 תשובות מנהלים.²⁴

בפרק זה נציג ממצאים מתוך תשובות המנהלים על שאלוני מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ובהם שיעור בתי הספר שדיווחו על מחסור במורים, גודל המחסור ביחס למספר המורים בבית הספר וחומרתו בהשוואה לשנים קודמות, הערכת המנהלים לגבי פגיעה בפתיחה התקינה של שנת הלימודים הבאה והשלכות של המחסור על הלימודים בבית הספר בשנת הלימודים הבאה. ממצאים מלאים ומקיפים יותר מתוך הסקר יוצגו בהמשך במסמך נפרד.

בפתח הדברים חשוב להדגיש כי הנתונים המוצגים מייצגים תמונת מצב נכונה לנקודת זמן מסוימת ויש להניח כי מצב המחסור במורים הוא דינמי ומשתנה. בנוסף חשוב לשים לב כי הם מבוססים על תשובות מנהלים שבחרו לענות לשאלון בלבד ועשויות להיות בהן הטיות מסיבה זאת. כמו כן הן משקפות את ההערכות האישיות של מנהלים לגבי המצב בבית ספרם.

2.1 נתוני רקע

שאלונים למנהלי בתי הספר הופצו באמצעות משרד החינוך לכלל מנהלי בתי הספר במגזרים השונים ב-21 ביולי 2022. בסה"כ הופצו כ-4,000 שאלונים בדואר אלקטרוני ובאמצעות הודעות SMS.

עד ל-28 ביולי 2022 הגיעו לידינו 615 תשובות ממנהלים. לאחר טיוב הנתונים נותרו 583 תשובות המייצגות בתי ספר מן המגזרים, שלבי החינוך, המחוזות, סוגי החינוך והמגזרים השונים במערכת החינוך. בסך הכל ענו על הסקר 445 מנהלים של בתי ספר בחינוך העברי (כולל ממלכתי, ממלכתי-דתי וחרדי), ו-138 בתי ספר בחינוך הערבי, הבדואי והדרוזי. מבין העונים

²⁴ תודה לעדי קייט שטרן ולדוד אלעזרא ממנינהל טכנולוגיות דיגיטליות ומידע במשרד החינוך על הסיוע בהפצת השאלון למנהלים.

350 מנהלי בתי ספר יסודיים ו-202 מנהלים בחינוך העל-יסודי (כולל חטיבות ביניים נפרדות, חטיבות עליונות נפרדות ובתי ספר שש-שנתיים). 537 ממנהלי בתי ספר שהשיבו מנהלים מוסדות בחינוך הרגיל ו-46 בחינוך המיוחד. כן קיים ייצוג לבתי ספר מכלל המחוזות.

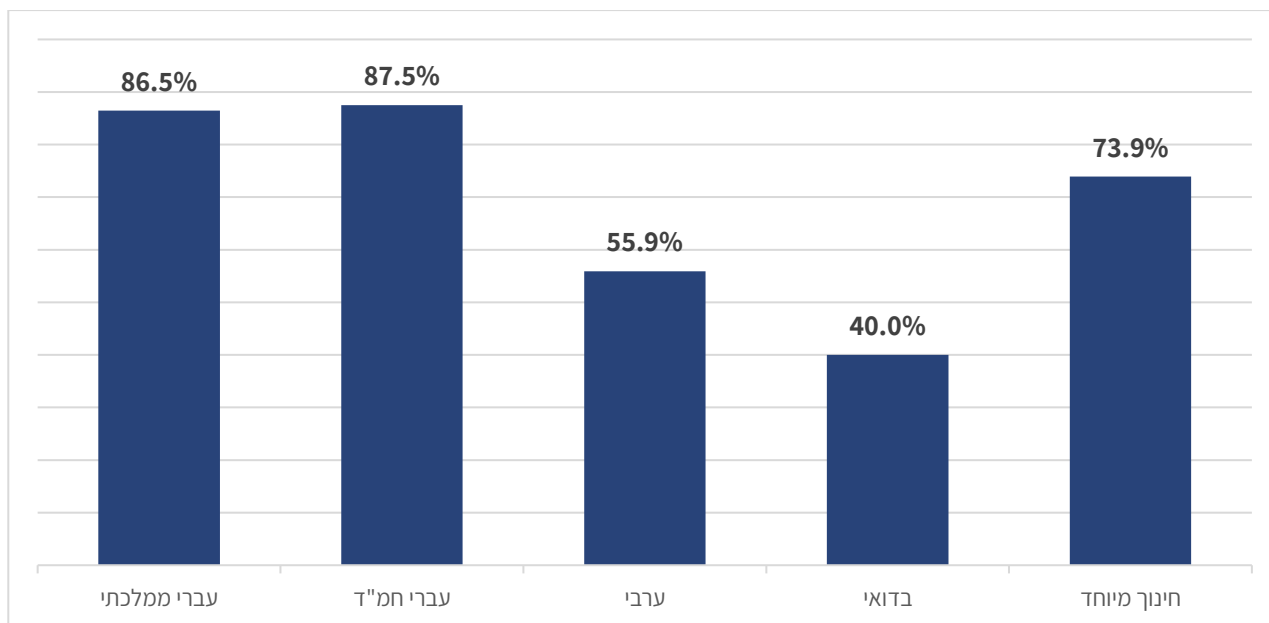
פירוט הנתונים על המנהלים שהשתתפו בסקר בנספח למסמך זה.

המשיבים נשאלו על מספר המורים בבית הספר, מספר המורים החסרים לקראת פתיחת שנת הלימודים תשפ"ג (ספטמבר 2022), חומרת המחסור בהשוואה לשנים קודמות, וככל שקיים מחסור במורים – האם המחסור צפוי לפגוע בפתיחת שנת הלימודים ומהן ההשלכות הצפויות של המחסור במורים וקושי בגיוס מורים על ההוראה בשנת הלימודים הבאה. הצלבת סמל המוסד שצינו המנהלים עם נתונים הזמינים במאגרי המידע של משרד החינוך, כולל מספר התלמידים בכל בית ספר ומדד הטיפוח שלו, אפשרה לנו לבחון את הנתונים שנאספו גם בהיבטים אלו.

2.2 היקף המחסור במורים לקראת שנת הלימודים תשפ"ג (ספטמבר 2022)²⁵

77.5% מהמנהלים שהשיבו על השאלון דיווחו כי יש מחסור במורים בבית הספר לקראת שנת הלימודים תשפ"ג, בהם 85% מן המשיבים בחינוך העברי וחלק גדול מן המשיבים בחינוך הערבי. שיעור בתי הספר שדיווחו על מחסור במורים בחינוך העברי הממלכתי והחמ"ד, הערבי והבדואי ובחינוך המיוחד (ללא הפרדה בין מגזרים) בתרשים הבא:

תרשים 4: שיעור מנהלים שדיווחו על מחסור במורים, יולי 2022

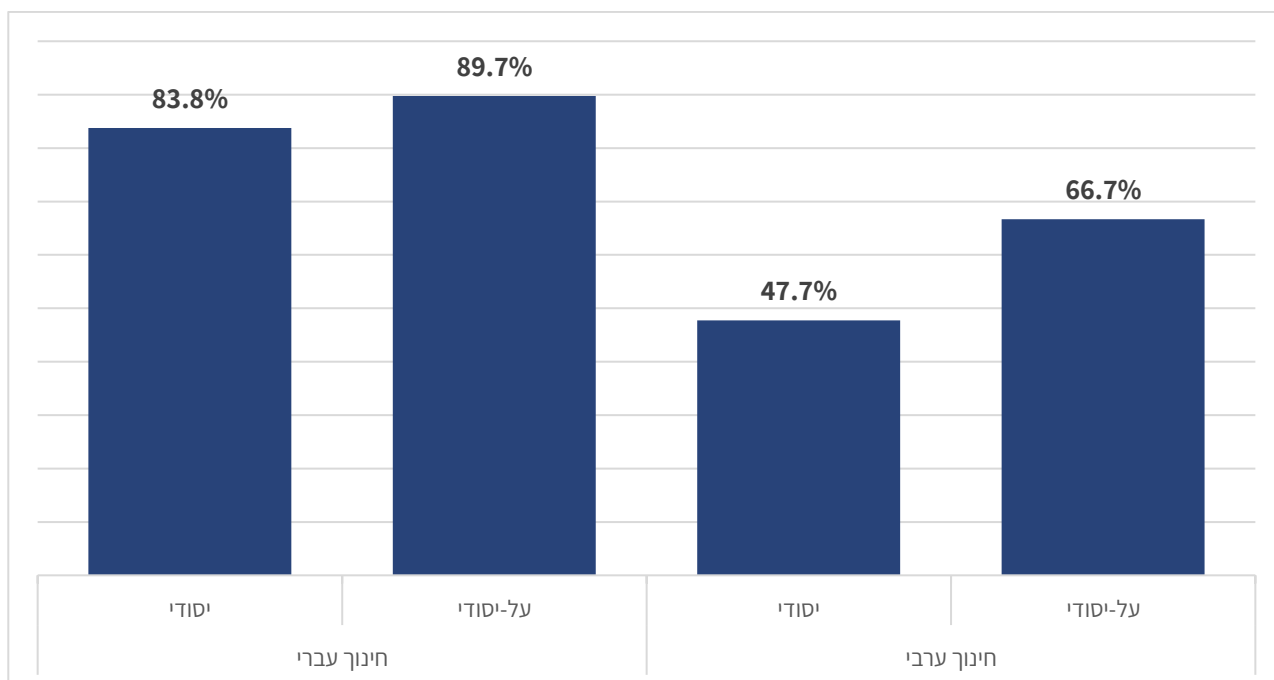

²⁵ בשל מיעוט משיבים מן החינוך הדרוזי והחרדי לא התייחסנו למצב המחסור במגזרים אלו בנפרד. נתוני בתי הספר באותם מגזרים נכללו בין הנתונים על חינוך יסודי ועל-יסודי כאשר אלו מוצגים ללא הבחנה בין המגזרים. נתוני החינוך החרדי נכללו בתוך נתוני בתי הספר בחינוך העברי כאשר אלו הוצגו ללא הפרדה בין מגזרים.

בעת העיון בנתונים יש לשים לב כי הם מייצגים את מספר בתי הספר שמנהליהם דיווחו על מחסור במורים מתוך המנהלים שענו על השאלונים וכי בבתי ספר שונים יש מספר שונה של תלמידים. בבדיקה שערכנו ההבדלים בין הצגת הנתונים לפי שיעור בתי הספר שדיווחו על מחסור במורים ושיעור התלמידים בבתי ספר אלה מתוך כלל התלמידים בבתי ספר שמנהליהם ענו על השאלונים אינם גדולים.

כן מלמדים דיווחי המנהלים כי יותר מנהלים דיווחו על מחסור בחינוך על-יסודי בהשוואה לחינוך היסודי, במיוחד בחינוך הערבי. פירוט הנתונים בתרשים הבא:²⁶

תרשים 5: שיעור מנהלים בחינוך העברי והערבי שדיווחו על מחסור במורים, יולי 2022

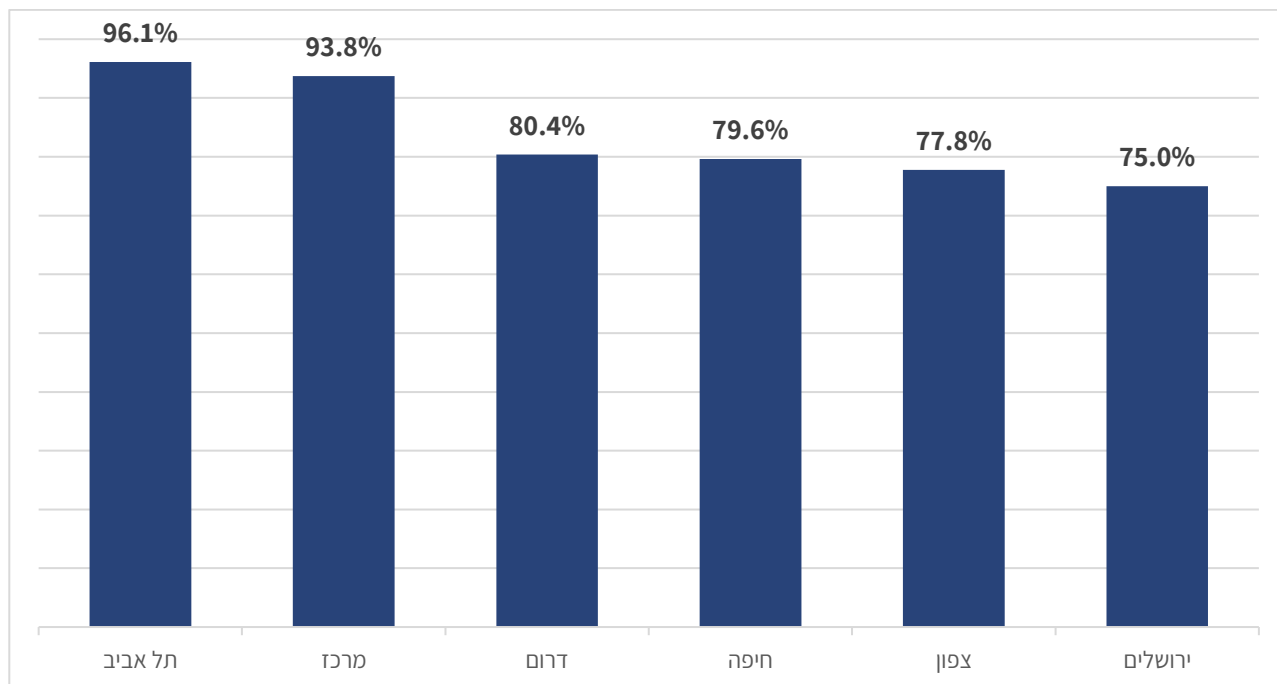
חשוב לציין בהקשר זה כי אף שמקובל כי בחינוך הערבי לא קיים מצב של חוסר במורים אלא דווקא עודף נראה כי מנהלים רבים בבתי הספר בחינוך הערבי דיווחו על חוסר במורים.²⁷ ניתן לשאול האם יש הבדלים במאפייני המחסור במורים בין החינוך העברי לערבי (למשל הבחנה בין מחסור כמותי למחסור איכותי) ועד כמה במחסור מסוג זה יש פגיעה בתפקוד התקין והרגיל של בתי הספר.

בהשוואה בין מחוזות (בחינוך העברי בלבד) ניתן לראות כי במחוזות תל-אביב והמרכז שיעורים גבוהים ביותר של בתי ספר שדיווחו על מחסור במורים ושל תלמידים הלומדים בבתי ספר אלה. במחוזות חיפה, ירושלים והצפון שיעורים נמוכים יותר.

²⁶ הנתונים אינם כוללים 31 בתי ספר בהם נלמד חינוך יסודי ועל-יסודי ביחד, רובם בתי ספר בחינוך המיוחד.

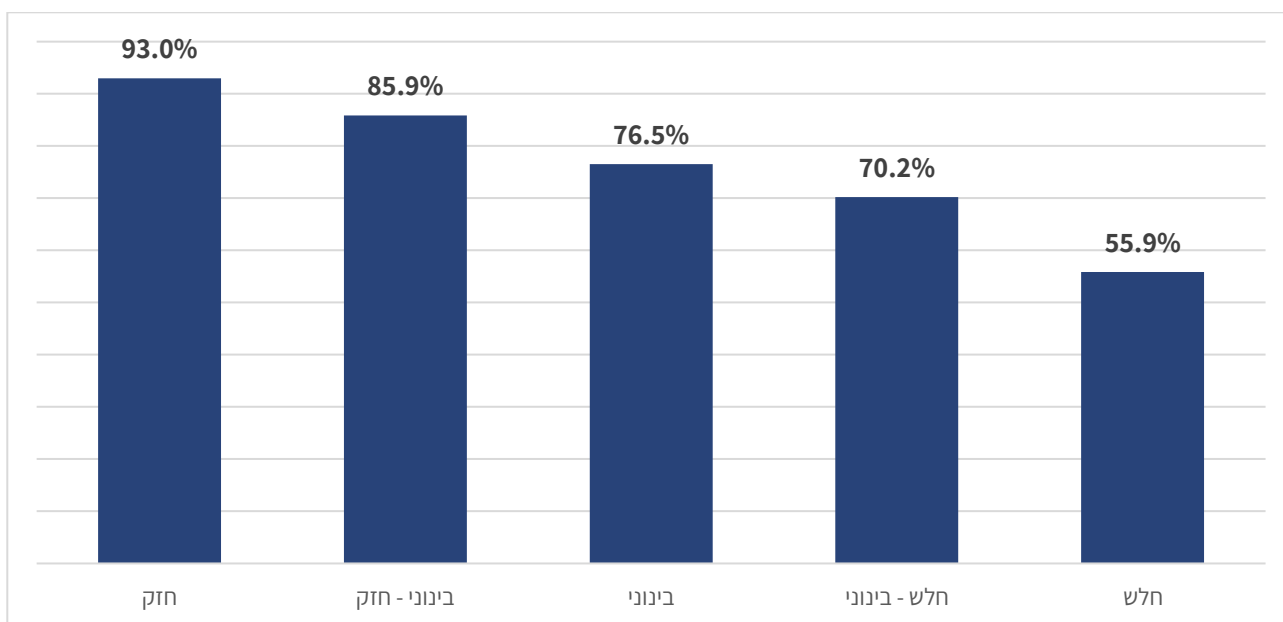
²⁷ ראו למשל במסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [השתלבות עובדי הוראה ערבים במערכת החינוך](#), כתיבה: אסף ויניגר, דצמבר 2020.

תרשים 6: שיעור מנהלים בחינוך העברי שדיווחו על מחסור במורים לפי מחוז גיאוגרפי, יולי 2022

בחינת התשובות בחלוקה לפי חמישוני הטיפוח של בתי הספר שנמצא להם מדד טיפוח²⁸ מלמד כי בבתי ספר שבהם לומדת אוכלוסייה ברמת חברתית-כלכלית גבוהה דווח יותר על מחסור במורים ביחס לבתי ספר בהם לומדים אוכלוסייה ברמה חברתית-כלכלית נמוכה. נציין כי בין בתי הספר במדד טיפוח חלש ובינוני-חלש יותר בתי ספר במגזר הערבי והבדואי.

תרשים 7: שיעור מנהלים שדיווחו על מחסור במורים לפי חמישון טיפוח של בית הספר, יולי 2022

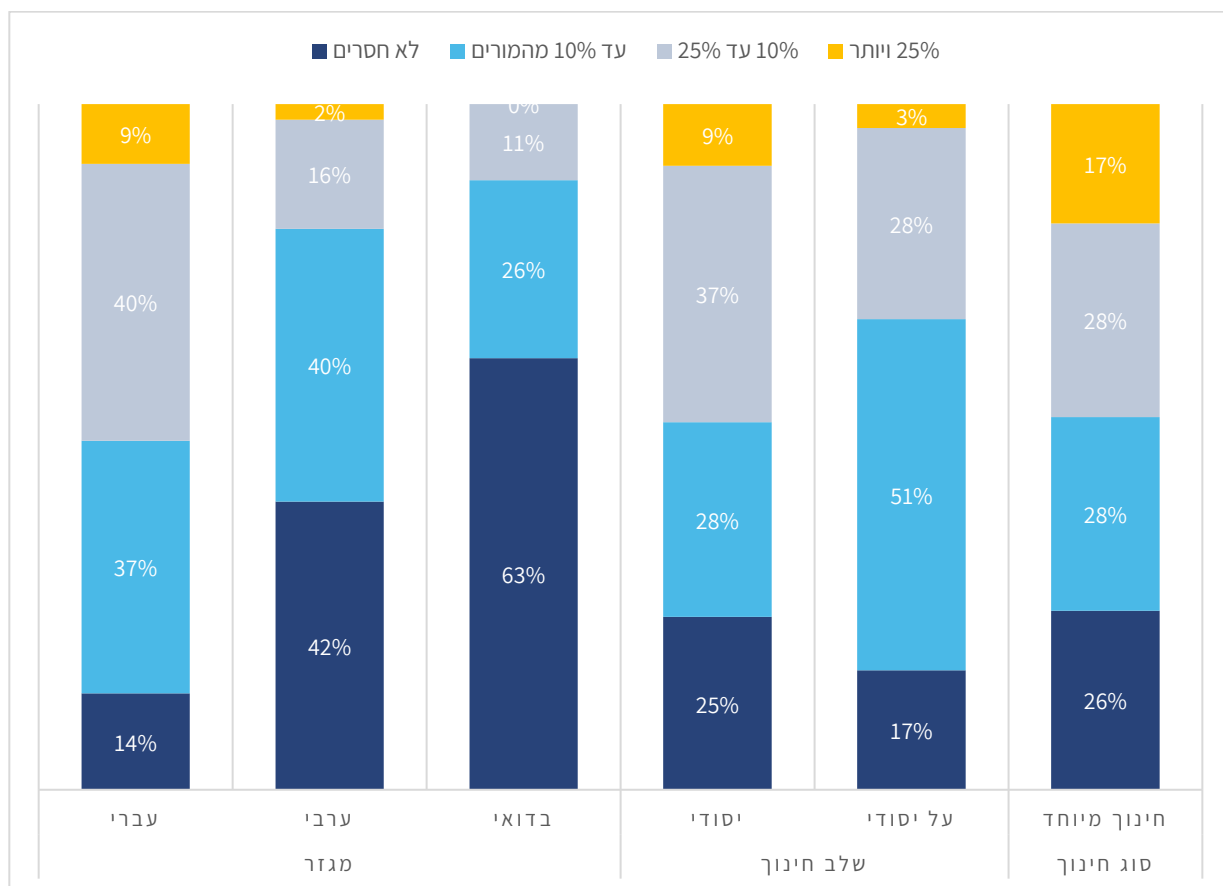
²⁸ נתוני מדד הטיפוח הם לשנת הלימודים תש"ף והופקו מתוך אתר [שקיפות בחינוך](#) של משרד החינוך. ל-76 מבתי הספר המשיבים לא נמצא מדד טיפוח, רובם בחינוך המיוחד.

על מנת לעמוד לא רק על קיום מחסור במורים אלא גם על חומרתו נתבקשו מנהלי בתי הספר לציין את מספר המורים המלמדים בבית הספר ולרשום טווח מוערך של מספר המורים החסרים (מבין האפשרויות: לא חסרים; אחד או שניים; עד חמישה; שישה עד עשרה; 11 עד 20; יותר מ-20 מורים חסרים). על בסיס מידע זה חושב בעבור כל אחד מן המשיבים שיעור המורים החסרים מתוך מצבת המורים בבית הספר.

נתון זה מלמד כי בחלק גדול מבתי הספר שדיווחו על מחסור במורים, במיוחד בחינוך הערבי ובחינוך העל-יסודי חסרים פחות מ-10% מן המורים. עם זאת, בחינוך העברי בכלל ובחינוך היסודי בפרט בכ-40% מבתי הספר שמנהליהם השיבו לסקר, חסרים בין 10% ל-25% מן המורים בבית הספר. בחינוך המיוחד יש בתי ספר רבים בהם המחסור חריף במיוחד: ב-17% מבתי הספר דווח על מחסור של 25% מן המורים ויותר.²⁹

פירוט הנתונים בתרשים הבא:

תרשים 8: שיעור מורים חסרים מתוך מורים בבתי הספר לפי דיווחי מנהלים, יולי 2022

²⁹ בתי ספר בודדים ציינו מספר מורים חסרים הגדול או שווה למספר המורים הכולל בבית הספר ולא נכללו במשיבים לשאלה זאת.

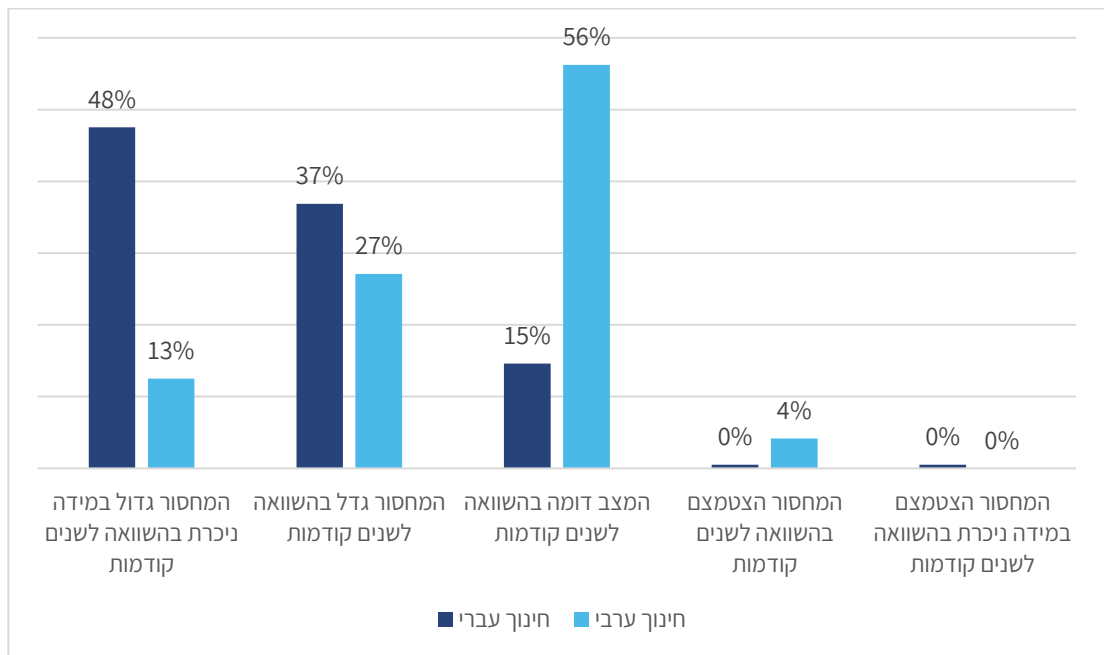
2.3 גודל המחסור בהשוואה לשנים קודמות

מכיוון שכאמור, אין גורם המבצע ניטור רציף של רמת המחסור במורים במערכת החינוך, נשאלו המנהלים גם על הערכתם בכל הנוגע לחומרת המחסור השנה ביחס לשנים קודמות.

מן הנתונים עולה כי כ-77.5% מן המנהלים העריכו כי המחסור השנה גדול או גדול במידה ניכרת משנים קודמות ורק מנהלים בודדים חשבו כי המחסור הצמצם ביחס לשנים קודמות. גם בהקשר זה עולים הבדלים בין החינוך העברי לערבי ובין מנהלים בשלבי החינוך השונים.

בחינוך העברי קרוב ל-85% מן המנהלים העריכו כי המחסור גדול או גדול במידה ניכרת בהשוואה לשנים קודמות ו-15% בלבד העריכו כי המחסור דומה לשנים קודמות. בחינוך הערבי למעלה ממחצית המנהלים העריכו כי המחסור דומה לשנים קודמות ו-13% בלבד תופסים את המחסור כגדול במידה ניכרת בהשוואה לעבר³⁰.

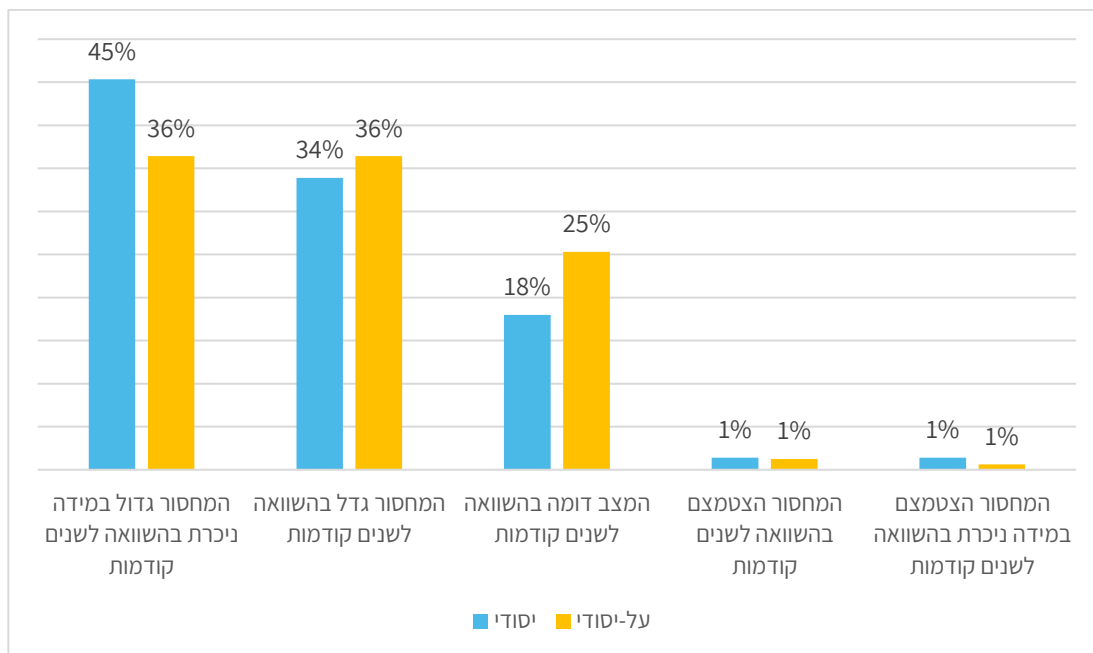
תרשים 9: הערכות מנהלים לגבי גודל המחסור במורים ביחס לשנים קודמות לפי מגזר, יולי 2022

לעומת זאת, נראה כי יותר מנהלים בחינוך היסודי תופסים את המחסור הנוכחי כחמור במיוחד בהשוואה לשנים קודמות, בעוד חלק גדול יותר מן המנהלים בחינוך העל-יסודי מעריכים כי המחסור הנוכחי דומה לשנים קודמות.

³⁰ מבין המשיבים לשאלה זאת, לא כולל מי שהשיבו לא ידוע/לא רלוונטי

תרשים 10: הערכות מנהלים לגבי גודל המחסור במורים ביחס לשנים קודמות לפי שלב חינוך, יולי 2022

2.4 השלכות על פתיחת שנת הלימודים

המנהלים נתבקשו לדווח האם המחסור במורים צפוי לפגוע בפתיחה התקינה של שנת הלימודים תשפ"ג ומה הן ההשלכות הצפויות של המחסור במורים והקושי בגיוס מורים על הלימודים בשנת הלימודים הבאה.

על פי תשובות המנהלים, מבין המנהלים שדיווחו על מחסור במורים בבית הספר שלהם כ-63% ציינו כי המחסור יגרום לפגיעה בפתיחה התקינה של שנת הלימודים, ו-20% ציינו כי המחסור לא יפגע בפתיחת שנת הלימודים (17% נוספים אינם יודעים עדיין אם תהיה פגיעה). נדגיש כי לא ניתן להגדיר מהי "פתיחה תקינה של שנת הלימודים" וכי מנהלים שונים עשויים לתת פרשנויות שונות למושג זה. גם בשאלה זאת, ניכרים הבדלים בין מגזרים ושלבי חינוך ונראה כי הפגיעה החמורה ביותר היא בחינוך המיוחד (70% מבתי הספר שענו על השאלון דיווחו כי לא יפתחו את שנת הלימודים תשפ"ג באופן תקין).

בהמשך לכך בחן הסקר את ההשפעה על הלימודים בשנת הלימודים הבאה באמצעות שאלה בה נתבקשו המשיבים לציין את ההשלכות של מחסור במורים וקושי בגיוס מורים על הלימודים בשנת הלימודים תשפ"ג באמצעות בחירה מרשימה סגורה הכוללת אסטרטגיות וכלים ניהוליים שניתן לעשות בהם שימוש בכדי להתמודד עם המחסור (ניתן לבחור יותר מתשובה אחת).

הממצאים מתוך התשובות על שאלה זאת מפורטים בתרשים ובטבלה שלהלן ומהם עולה כי רוב המנהלים נוקטים באסטרטגיות דומות להתמודדות עם המחסור במורים וקושי בגיוס מורים ועשויות להיות להן השלכות שליליות על הלימודים. בין ההשלכות הנפוצות שנמנו על ידי המנהלים: שיבוץ מורים ללא הכשרה מתאימה להוראה בכיתה (58% מהמשיבים); גיוס מורים

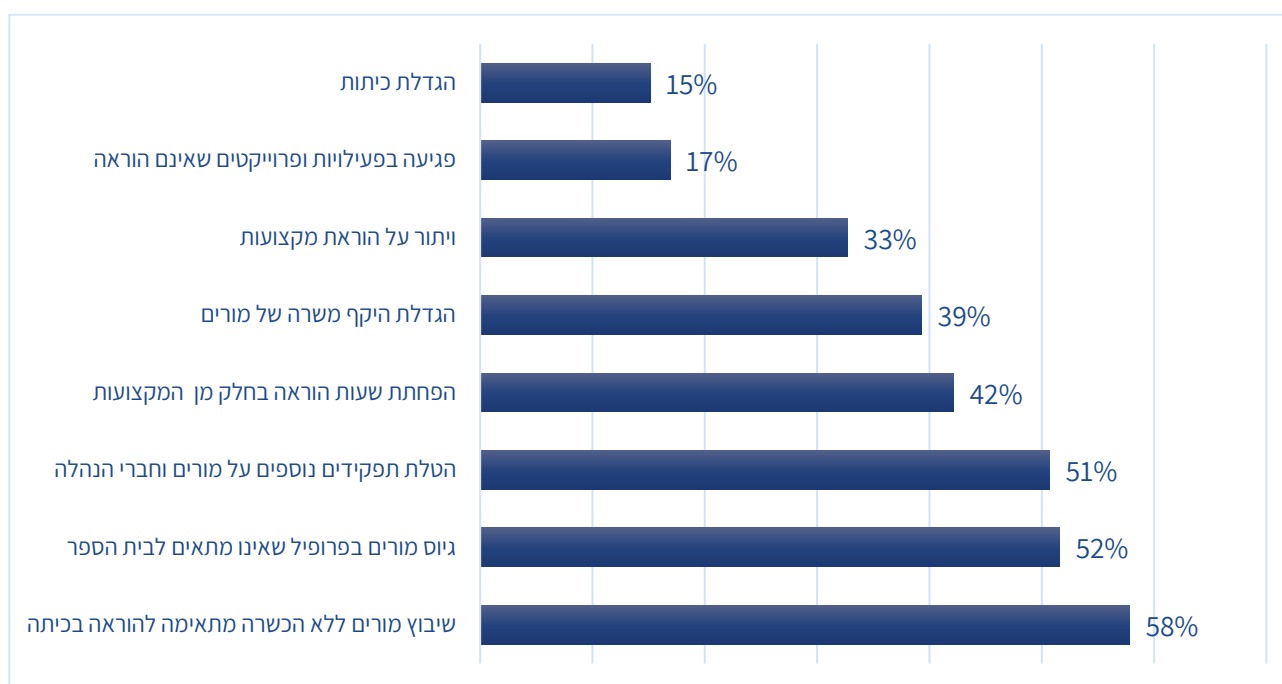
בפרופיל שאינו מתאים לבית הספר (52% מהמשיבים) והטלת תפקידים נוספים על מורים וחברי הנהלה (כולל שיבוץ מחנכת אחת לשתי כיתות) (51% מן המשיבים). אסטרטגיות אחרות, בהן ויתור על הוראת מקצועות, צמצום בפעילויות ובפרייקטים של בית הספר שאינם הוראה והגדלת כיתות נפוצות פחות אך עדיין קיימות בבתי ספר רבים.

בהבחנה בין מגזרים ושילבי חינוך שונים אנחנו רואים כי בחינוך העברי שיעור גבוה הרבה יותר מן המשיבים דיווחו על שימוש באסטרטגיות וכלים ניהוליים שצפויים לפגוע בהוראה ביחס לחינוך הערבי, וכי בחינוך הערבי הכלי הנפוץ ביותר הוא הפחתת שעות הוראה בחלק מן המקצועות. בהשוואה בין החינוך היסודי לעל-יסודי נראה כי שיעור גבוה יותר של מנהלים בבתי ספר יסודיים שיבצו מורים ללא הכשרה מתאימה להוראה בכיתה ושכרו מורים שאינם מתאימים לפרופיל בית הספר בעוד בחינוך העל-יסודי נפוצה יותר הגדלת היקף המשרה של מורים קיימים. בנוסף בבתי ספר רבים יותר בחינוך העל-יסודי דיווחו כי הגדילו את מספר התלמידים בכיתה כאסטרטגיה להתמודדות עם מחסור במורים.

בחינוך המיוחד אף כי כאמור שיעור גבוה של בתי הספר דיווחו על פגיעה צפויה בפתיחת שנת הלימודים, פחות מנהלים דיווחו על שימוש בכלים ניהוליים להתמודדות עם המחסור ביחס למשיבים בחינוך העברי. שיעור גבוה יחסית מן המשיבים בחינוך המיוחד ציינו כי אחת ההשלכות היא צמצום ופגיעה בפעילויות בית הספר שאינן הוראה.

בתרשים 11 להלן פירוט הממצאים בנוגע להשלכות על ההוראה בשנת הלימודים בקרב כלל המשיבים:

תרשים 11: דיווחי מנהלים על השלכות המחסור במורים וקושי בגיוס מורים על ההוראה בשנת הלימודים תשפ"ג (ספטמבר 2022), יולי 2022

בטבלה מפורטים נתונים על השלכות המחסור במגזר היהודי והערבי, בחינוך היסודי והעל-יסודי ובחינוך המיוחד על פי דיווחי המשיבים בכל אחד מן המגזרים.

טבלה 3: דיווחי מנהלים על השלכות המחסור במורים וקשיים בגיוס מורים על ההוראה בשנת הלימודים הבאה, יולי 2022

חינוך מיוחד	חינוך על יסודי	חינוך יסודי	חינוך ערבי	חינוך עברי	סה"כ משיבים	
44	194	336	86	437	562	N
45%	47%	66%	26%	67%	58%	שיבוץ מורים ללא הכשרה מתאימה להוראה בכיתה
41%	47%	56%	24%	59%	52%	גיוס מורים בפרופיל שאינו מתאים לבית הספר
43%	49%	52%	27%	58%	51%	הטלת תפקידים נוספים על מורים וחברי הנהלה
30%	42%	43%	33%	46%	42%	הפחתת שעות הוראה בחלק מן המקצועות
30%	52%	33%	27%	44%	39%	הגדלת היקף משרה של מורים
27%	34%	33%	24%	35%	33%	ויתור על הוראת מקצועות
25%	12%	19%	12%	19%	17%	פגיעה בפעילויות ופרויקטים שאינם הוראה
11%	23%	11%	10%	16%	15%	הגדלת כיתות

מחקר משנת 2015 שבדק אסטרטגיות שמנהלים נוקטים כדי לענות על הביקוש למורים מצא כי 41% מן המנהלים דיווחו על הגדלת היקף המשרה של מורים בבית הספר, 25% דיווחו על העסקת מורים ללא כישורים מתאימים ו-24% על העסקת מורים מחליפים או זמניים לאורך זמן.³¹ בנוסף, במסגרת במסגרת דוח מבקר המדינה על תכנון כוח אדם בהוראה משנת 2019 התפרסמו ממצאים מתוך סקר מנהלים בנושא תופעת המחסור האיכותי במורים. על פי ממצאים אלה ב-36% מבתי הספר בלפחות מקצוע אחד מתוך רשימה סגורה ישנם מורים חסרי הכשרה ו-52% בלבד ממנהלי בתי הספר דיווחו כי לכל המורים בבית הספר יש הכשרה במקצוע שאותו הם מלמדים. בנוסף 31% מן המנהלים דיווחו כי לפחות מקצוע אחד לא נלמד בשל מחסור במורים מתאימים ו-15% דיווחו על הפסקת הוראה של מקצוע בשל מחסור במורים מתאימים.³²

³¹ סמדר דוניצה-שמידט, רות זוזובסקי, ביקוש והיצע של מורים במערכת החינוך: נקודת המבט הבית-ספרית, דפים – כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך, 59, 2015, עמ' 142-175.
³² מבקר המדינה, כוח אדם בהוראה – תכנון, הכשרה והשמה, דוח שנתי 69ב, מאי 2019.

נספח: נתוני רקע על בתי הספר המשיבים לשאלוני ממ"מ, יולי 2022

טבלה 1: משיבים לפי מגזר

כלל מערכת החינוך		משיבים		
תלמידים	בתי ספר	תלמידים	בתי ספר	מגזר
822,084	1,790	136,343	288	ממלכתי-עברי
272,079	839	37,874	120	ממלכתי-דתי
331,571	1,313	6,735	37	חרדי
310,881	752	44,498	93	ערבי
100,911	198	13,226	30	בדואי
31,686	81	6,414	15	דרוזי
1,869,754	4,976	245,090	583	סה"כ

טבלה 2: משיבים לפי סוג חינוך

כלל מערכת החינוך		משיבים		
סה"כ תלמידים	סה"כ בתי ספר	תלמידים	בתי ספר	סוג חינוך
32,517	467	3,365	46	מיוחד
1,837,237	4509	241,725	537	רגיל

טבלה 3: משיבים לפי מחוז גיאוגרפי

כלל מערכת החינוך		משיבים		
סה"כ תלמידים	סה"כ בתי ספר	תלמידים	בתי ספר	מחוז גיאוגרפי
296,645	744	32,654	79	דרום
198,662	514	26,703	70	חיפה
370,616	1,153	35,628	89	ירושלים
369,787	900	64,967	146	מרכז
308,664	867	48,363	118	צפון
325,380	798	36,775	81	תל-אביב

טבלה 4: משיבים לפי שלב חינוך

כלל מערכת החינוך		משיבים		
סה"כ תלמידים	סה"כ בתי ספר	תלמידים	בתי ספר	שלב חינוך
1,091,227	3,304	131,012	350	יסודי
735,318	1,582	109,682	202	על-יסודי
43,209	360	4,396	31	משותף - חנ"מ

טבלה 5: משיבים לפי חמישון טיפוח

כלל מערכת החינוך		משיבים		
סה"כ תלמידים	סה"כ בתי ספר	תלמידים	בתי ספר	חמישון טיפוח
497,849	931	81,490	142	חזק
323,990	910	40,248	99	בינוני - חזק
322,764	906	34,970	81	בינוני
302,763	924	34,431	84	חלש - בינוני
337,869	903	44,841	102	חלש

